

Dokumenttype NOU 1990:7 **Dokumentdato** 1989-12-00

Tittel Forsvarets arkiver
Utvalgsnavn Arkivutvalget for Forsvaret
Utvalgsleder Eriksen, Knut Einar
Utgiver Forsvarsdepartementet
Oppnevnt 1987-11-11 **Sider** 153
Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av utvalgets forslag

Utvalgets utredningsarbeid har avdekket kassasjoner i Forsvarsdepartementets og Forsvarets arkiver av et omfang og en karakter som bekrefter berettigelsen av det varsko som ble gitt fra forskerhold i 1985. De forskningsmessige konsekvenser av kassasjonene må karakteriseres som svært alvorlige. En del av kildelakunene kan riktignok dekkes av dokumentasjon bevart i andre militære institusjoner, i ikke-militære norske organer og til dels også ved bevart materiale i utenlandske arkiver. Det er likevel ikke tvil om at viktige kilder til norsk forsvars- og sikkerhetspolitisk historie i etterkrigstiden har gått ugjenkallelig tapt ved det som har funnet sted.

Utvalget mener at en betydelig innsats må til for dels å bøte på skaden som har skjedd, dels for å forebygge at noe liknende gjentar seg. Det viktigste organisatoriske tiltaket utvalget foreslår, er at det blir opprettet et sentralt forsvarsarkiv under Riksarkivaren, hvor alle avleveringspliktige arkiver fra Forsvarsdepartementet og Forsvarets sentrale, regionale og lokale organer mottas, og som blir gitt reelle muligheter personellmessig og på andre måter - til å utøve Riksarkivarens inspeksjonsmyndighet, kontrollfunksjoner og veiledningsansvar på denne sektoren på en mer tilfredstillende måte enn hittil.

En annen viktig side er at arkivtjenesten i departementet og Forsvaret må oppprioriteres i betydelig grad og styrkes blant annet med hensyn til ledelse, stillingsstruktur, kvalifikasjonskrav til arkivpersonellet og opplæringsprogrammer. Det foreslås blant annet at den sentrale ledelsen av arkivtjenesten blir plassert i Forsvarsdepartementet på høyt embetsmannsnivå.

I det følgende gis et sammendrag av utvalgets utredning og forslag til tiltak, kapittel for kapittel.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 1 (Innledning): Utvalgets bakgrunn, sammensetning, mandat og arbeidsmåte

Bakgrunnen for nedsettelsen av utvalget var at det var konstatert omfattende, uheldige og til dels uhjemlede kassasjoner av arkivmateriale etter sentrale forsvarsinstanser fra etterkrigstiden. Etter møter mellom Forsvarsministeren, Riksarkivaren og Forsvarets overkommando ble det beordret full stans i kassasjonsarbeidet i hele Forsvaret i juli 1987, og Arkivutvalget for Forsvaret ble oppnevnt av Forsvarsdepartementet den 11 november 1987. Utvalget ble sammensatt av representanter for følgende institusjoner:

- Forsvarsdepartementet
- Forsvarets overkommando
- Institutt for Forsvarsstudier (daværende Forsvarshistorisk forskningssenter)

- Riksarkivet

Som formann ble utnevnt avdelingsarkivar, professor Knut Einar Eriksen, Riksarkivet.

Utvalgets mandat var i korthet å fremskaffe en samlet oversikt over hva som er kassert i Forsvarets arkiver, vurdere mulighetene for "rekonstruksjon" og å finne "erstatningsarkiver", samt å vurdere regelverket og forholdene generelt for arkivene i Forsvaret og eventuelt foreslå endringer. "Forsvarets arkiver" omfatter arkivene til Forsvarsdepartementet og alle organer og institusjoner som er underordnet dette departementet. (1.2)

Utvalgets grunnlagsmateriale har først og fremst vært svar på spørreskjemaer utsendt til Forsvarets institusjoner, samt besøk ved forskjellige institusjoner, deriblant NATOs hovedkvarter og forsvarsarkiver i andre land. Det ble også avholdt en tre dagers konferanse med representanter for arkivtjenesten i et bredt spektrum av forsvarsinstitusjoner og Arkivverket. (1.3)

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 3: Kassasjonene 1945-1969 -
oversikt, skadevirkninger og årsaker

Utvalget har begrenset sine grundigere undersøkelser til perioden 1945-1969 (perioden fram til opprettelsen av Forsvarets overkommando i 1970), fordi det er i denne perioden de alvorligste inngrepene i arkivene er foretatt, og delvis også fordi det har vært praktisk ugjennomførlig for utvalget å saumfare arkivene lengre fram i tid. Situasjonen i de viktigste institusjoner og institusjonsgrupper er omtalt under avsnitt 3.2.

Utvalget oppsummerer kassasjonene 1945-1969 som følger (3.3):

- Kassasjonene er særlig omfattende for perioden 1945-1955. Det gjelder i departementet, fellesinstitusjonene og i alle forsvarsgrenene. En vil påpeke at dette var en svært viktig periode når det gjelder utformingen av etterkrigstidens forsvars- og utenrikspolitikk.
- Av de tre forsvarsgrenene har de mest omfattende kassasjonene funnet sted i Hæren, minst i Sjøforsvaret.
- Kassasjonene har foregått på alle organisatoriske nivåer, med størst skadevirkning i de sentrale institusjonene.
- Av enkeltinstitusjoner har de antagelig mest skadebringende makulasjoner vært foretatt i Forsvarsdepartementet - særlig Materielldirektoratet 1947 - ca 1960 og A-paktavdelingen 1949-1963, videre i Forsvarsstaben (sentralarkivet og E-staben) og dessuten i Hærens overkommando.
- Med hensyn til saksområder, Forsvaret sett under ett, mener utvalget å ha konstatert samlede store skadevirkninger særlig på følgende felter: Forsvars-/sikkerhetspolitikk, etterretning, styrkeproduksjon (våpeninspektørens ansvarsområde) og ikke minst på materiellsiden. Når det gjelder kildedekningen på området Forsvarets organisasjon og operative virksomhet, er det også grunn til å frykte betydelige skadevirkninger, uten at utvalget har hatt anledning til skaffe seg tilstrekkelig innsikt og oversikt til å spesifisere dette nærmere.
- Det er vanskelig å påvise forskjeller i det relative kassasjonsomfanget i henholdsvis graderte og ugraderte arkiver. Men der kassasjonene er omfattende i gradert materiale, regner utvalget det som sannsynlig at relativt mer verdifullt materiale er gått tapt.

Årsakene til de omfattende kassasjonene (3.4) er dels av bredere historisk karakter - nedprioritering av kulturvern, deriblant arkivbevaring, i oppbyggings-/moderniseringsfasen etter krigen - dels en samlet effekt av

svikt på forskjellige områder hos de ansvarlige departementer, Arkivverket og Forsvarets institusjoner. Utvalget vil påpeke følgende enkeltmomenter:

- For dårlig oppbevaringsplass i Forsvarets institusjoner og i Arkivverket. Dette, sammen med uheldige arkivdisponeringer ved de hyppige omorganiseringer og flyttinger i Forsvaret, er antagelig hovedårsaken til kassasjonenes store omfang.
- Uklart kompetanseforhold og for lite samarbeid mellom impliserte departementer, Arkivverket og Forsvaret.
- Noe uoversiktlig og til dels uklart og mangelfullt regelverk for arkivarbeidet, spesielt hva angår kassasjon.
- Mangelfull inspeksjon, kontroll og veiledning fra Arkivverkets side.
- For mye unødvendig hemmelighold, og som en følge av dette, makulasjon som sikkerhetstiltak.
- For lavt prioritert arkivtjeneste i Forsvaret med hensyn til faglig ledelse og kontroll, personalutvikling og generell ressursbruk.
- En viss sikkerhetsmessig betinget skepsis i Forsvaret mot "utenforstående" Arkivverket så vel som forskere og journalister. Dette kan i noen grad ha hindret en gjennomtenkt og planmessig kassasjons-/bevaringspolitikk.
- Generell underprioritering av arkivtjenesten i statsforvaltningen fra myndighetenes side.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
utvalgets forslag
Ad kapittel 4: Erstatningsarkiver
Utdypning og avgrensning (4.1)

Utvalget har drøftet to måter å nærme seg erstatningsproblemet på: For det første å spørre seg i hvilken grad informasjon fra eksisterende arkiver i og utenfor Forsvaret kan belyse saksforhold innenfor de kildelakunene som er avdekket (erstatningsarkiver). For det andre om det er mulig og hensiktsmessig å foreta en fysisk rekonstruksjon av tapte sakmapper ved kopiering av dokumenter i institusjoner som har korrespondert med de impliserte institusjonene.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
utvalgets forslag
Ad kapittel 4: Erstatningsarkiver
Erstatningsarkiver i og utenfor Forsvaret
(4.2 og 4.3)

Det vil etter utvalgets mening i svært mange tilfelle være umulig å rekonstruere saksforløp i den sikkerhetspolitiske prosess og den sentrale forsvarsplanlegging ved hjelp av bevarte arkiver i og utenfor Forsvaret, herunder utenlandske arkiver.

Det er på den annen side klart at kopibøkene, som jamnt over er bevart, kan fylle en del lakuner. Den sentrale sjefsnemndas godt bevarte arkiv og enkelte "A-paktarkiver" kan også bidra i samme retning. Utenfor Forsvaret har en særlig festet seg ved referatene fra regjeringsskonferansene, Regjeringens sikkerhetsutvalg, Forsvarsrådet, Utenriksdepartementet og den utvidede Utenriks- og konstitusjonskomiteen. Utvalget har også kommet til

at amerikanske og til dels britiske, samt NATOs arkiver til en viss grad kan avhjelpe problemet.

På lavere nivåer i Forsvaret har utvalget kommet til at selv om sakarkivet for Øverstkommanderende i Nord-Norge er gått tapt for årene 1949-1955, er rekonstruksjon av de vesentligste sider ved virksomheten likevel mulig, særlig fordi kopibøkene er så vidt gode og fyldige. Derimot vil det by på store problemer å rekonstruere sider ved Hærens og Luftforsvarets virksomhet på lavere nivåer, hvor også kopibøkene en del steder er kassert. Bruk av arkiver på parallelle, høyere og lavere nivåer kan likevel avhjelpe noe av problemet.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 4: Erstatningsarkiver

Oppsummering - erstatningsarkiver (4.4)

Som en samlet konklusjon har utvalget trukket fram tre alvorlige følger av kassasjonene:

- Selv om det vil være mulig å fylle en rekke av lakunene ved å benytte utenlandske og andre nasjonale arkiver, vil en på sentrale områder fortsatt stå overfor vesentlige lakuner.
- Selv om en vil kunne finne informasjon om en forsvarsinstitusjons virksomhet i andre arkiver, vil denne informasjonen være fragmentarisk, og det kan avføde skjevheter: Forsvarets virksomhet blir sett gjennom andres øyne, med den fargelegging som ligger i det.
- Å rekonstruere saksforhold ved hjelp av alternative kilder, som gjerne er spredt på en lang rekke arkiver, vil være uhyre kostbart og tidkrevende. Med mindre det blir stilt ekstraordinære midler til rådighet, vil forskningsvirksomheten i årene framover bli langt mer beskjeden enn under mer normale forhold. Det vil ramme vår nasjonale hukommelse.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 4: Erstatningsarkiver

Fysisk rekonstruksjon (4.5)

Utvalget konkluderer med at det verken er mulig eller hensiktsmessig i nevneverdig grad å foreta en fysisk rekonstruksjon av tapte sakmapper. En understreker at kostnadene ikke vil stå i forhold til gevinsten. Deler av problemet vil imidlertid kunne avhjelpes dersom det blir opprettet et sentralt Forsvarsarkiv.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 4: Erstatningsarkiver

Andre forslag (4.6)

Utvalget foreslår at det straks igangsettes en systematisk registrering av privatarkiver hos politikere og fremtredende sivile embetsmenn og fagmilitære som har tjent i Forsvaret. Prosjektet bør ledes av Riksarkivets privatarkivavdeling med Institutt for forsvarsstudier som naturlig støttespiller.

Videre foreslås at det igangsettes et prosjekt for intervjuing av ansatte i Forsvaret som satt i posisjoner i 1940- og 1950-årene. Utvalget mener at dette bør utføres i regi av Institutt for forsvarsstudier.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av utvalgets forslag
 Ad kapittel 5: Arkivtjenesten i departementet og forsvaret i dag
 Kompetanseforholdet mellom de impliserte myndigheter (5.1)

Etter en gjennomgang av hjemmelsgrunnlaget for henholdsvis Riksarkivarens, Forsvarssjefens, flere departementers og dessuten NATO-organenes myndighetsutøvelse over arkivtjenesten i Forsvaret, konkluderer utvalget som følger:

Riksarkivarens fullmakter gir ham overordnet arkivfaglig myndighet over Forsvarets arkiver på linje med den sivile statsforvaltningen. Det vil blant annet si at det ikke kan foretas kassasjoner i Forsvarets arkiver uten at dette skjer på grunnlag av bestemmelser godkjent av Riksarkivaren, og at Riksarkivaren har myndighet til å foreta inspeksjoner i alle deler av Forsvaret for å kontrollere at gjeldende arkivbestemmelser følges. Dette gjelder også for arkivmateriale som er gradert i henhold til Sikkerhetsinstruksen eller Beskyttelsesinstruksen, inklusive NATO-dokumenter utstedt av norske myndigheter.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av utvalgets forslag
 Ad kapittel 5: Arkivtjenesten i departementet og forsvaret i dag
 Registrering, arkivnøkkel, arkivlegging og bortsetting (5.2)

Herunder blir kort beskrevet hovedtrekkene i de regler og den praksis som gjelder for disse sidene ved den daglige arkivtjenesten i Forsvaret. Det blir påpekt visse svakheter, og spesielt behovet for fastere bortsettingsrutiner, noe som er aktualisert ved overgang til edb-basert journalisering, de nye nedgraderingsreglene og med tanke på rasjonell kassasjonsbehandling i fremtiden.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
utvalgets forslag
Ad kapittel 5: Arkivtjenesten i departementet og
forsvaret i dag
Arkivbegrensning og kassasjon (5.3.)

Utvalget beskriver her tidligere og nå gjeldende regelverk for dette, det generelle for statsforvaltningen og det spesielle for Forsvaret.

I Forsvaret var det gamle regelverket tillempet ved det såkalte A- og B-saksystemet. Alle dokumenter ble ved registreringen merket henholdsvis A - som betydde bevaring iallfall til "andre kassasjonsomgang" (etter 25 år) - og B for dokumenter som ble antatt kassable ved første gangs gjennomgåelse (etter 5 år).

Utvalget mener at systemet ikke har fungert etter intensjonene. Kategoriseringen i A- og B-saker bærer sterkt preg av vilkårlighet og utøvelse av et skjønn som har variert sterkt fra sted til sted og fra tid til tid. Generelt er etter utvalgets mening alt for mye vært stemplet B. Det har noen ganger ført til overdreven kassasjon (der B har vært oppfattet som grønt lys for makulering). Andre ganger har det ført til at lite og ingenting har blitt kassert, der den ansvarlige har innsett at B-sakene måtte sorteres en gang til for at forsvarlig kassasjon i det hele tatt skulle kunne gjennomføres. Denne annen gangs sortering har da blant annet av ressursmessige årsaker gjerne blitt skutt ut i fremtiden, og i praksis har lite og ingenting blitt gjort.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
utvalgets forslag
Ad kapittel 5: Arkivtjenesten i departementet og
forsvaret i dag
Gradering og nedgradering (5.4.)

Her beskrives regelverket før og etter den betydelige omlegging som skjedde ved og som følge av kongelig resolusjon av 7 oktober 1988 vedrørende endringer i Sikkerhetsinstruksen og Beskyttelsesinstruksen. Endringene innebærer en vesentlig grad av automatikk i nedgraderingsprosedyrene etter nærmere angitte tidsfrister, de viktigste ved henholdsvis 30, 5 og 2 år etter utstedelsen av dokumentet.

En konsekvens av de tidligere gjeldende regler og manglende oppfølging når det gjelder nedgraderingsbestemmelsene, er at det har blitt dannet unødvendig store mengder gradert materiale. Dette har i sin tur blant annet ført til uheldige makuleringer.

Arkivutvalget har forsøkt å ta hensyn til de praktiske sidene ved behandlingen av graderte og avgraderte arkivalia i sitt utkast til bortsetningsreglement for Forsvarets arkiver (se nedenfor, 7.2 og vedlegg B).

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
utvalgets forslag
Ad kapittel 5: Arkivtjenesten i departementet og
forsvaret i dag

Ansvarsforhold, organisasjon og
personellsituasjonen i arkivtjenesten (5.5)

Utvalgets undersøkelse på dette feltet synes å bekrefte at arkivtjenesten i Forsvaret lider av betydelige svakheter når det gjelder enkelte sider ved ansvarsforholdene, organisasjonen og bemanningen. De viktigste svakheter oppsummeres av utvalget som følger:

- 1) Det mangler et fullgodt, faglig kompetent og tilstrekkelig personellmessig utbygget sentralt ledd for arkivtjenesten. Dette er antagelig hovedårsaken til den konstaterte utilstrekkelige veiledning og kontroll fra overordnede instanser overfor arkivtjenesten i underlagte ledd. I tillegg til det sentrale ledd, er det sterkt behov for styrking av regionale arkivtjenesteledd, etter en trinnvis stillingsstruktur.
- 2) Underbemanning. Det er vanskelig å si i hvor stor grad dette er et generelt problem, men det er ikke tvil om at det er utbredt. Til dels kommer dette av at arkivtjenesten blir pålagt oppgaver som strengt tatt ikke tilligger denne delen av virksomheten.
- 3) Lavt lønnsnivå, i hovedsak som følge av for lavt plasserte stillinger og dermed for lave kvalifikasjonskrav til ansatte i arkivtjenesten. Avansementsmulighetene er svært begrenset.
- 4) For lavt utdanningsnivå og for dårlig opplæringstilbud for arkivpersonell. Hovedtyngden (over 80 %) av de sivilt ansatte i arkivtjenesten har handelsskole eller kun folkeskole som formell utdanning. Forsvarets eget kurstilbud i arkivtjeneste - som forøvrig er noe mangelfullt - ser ut til bare å ha nådd 1/3 av de arkivansatte i etaten. En tilsvarende andel har ikke fått annen opplæring enn den de har fått i den daglige tjenesten.

**Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
utvalgets forslag**
Ad kapittel 5: Arkivtjenesten i departementet og
forsvaret i dag
Mengdeproblemet (5.6)

Utvalget har på grunnlag av svar på spørreskjemaer kommet fram til at den totale arkivbestand 1945-1988 som ennå ikke er avlevert til Arkivverket, utgjør ca 14.500 hyllemeter, derav 40 % fra perioden før 1970.

I løpet av den kommende tiårsperioden (1990-1999) vil det bli forventet at Arkivverket skal kunne ta i mot over 6.000 hyllemeter forsvarsarkiver (avleveringsfrist satt = 30 år).

Under forutsetning av at den foreslåtte kassasjonsreglementet effektueres, vil det deretter forventes at Arkivverket mottar gjennomsnittlig 300 hyllemeter årlig i perioden 2000-2018 (arkiver dannet i perioden 1970-1988).

**Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
utvalgets forslag**
Ad kapittel 5: Arkivtjenesten i departementet og
forsvaret i dag
Forsvaret og Arkivverket (5.7)

Her beskrives først Arkivverkets struktur og arbeids- og ansvarsfordeling på de sentrale og regionale ledd (henholdsvis Riksarkivet og de 7 statsarkivene). De militære distriktsinndelinger har både i fortid og nåtid vært svært vanskelig å tilpasse statsarkivdistriktene, noe utvalget ser som ett viktig moment som taler for å etablere et sentralt Forsvarsarkiv, se nedenfor, 7.8.

Samarbeidet mellom Forsvaret og Arkivverket beskrives i dette kapitlet i et historisk perspektiv. Karakteren og omfanget av samarbeidet har variert gjennom tidene.

I allfall i 1970- og 1980-årene synes det helt klart at både Riksarkivets og statsarkivenes inspeksjons- og veiledningsansvar overfor arkivtjenesten i Forsvaret har vært for dårlig, noe som er en viktig årsak til dagens utilfredsstillende tilstander blant annet da hva angår uhjemlede kassasjoner.

Mangelen på kontakt og samvirke mellom Arkivverket og Forsvaret kan ikke sies ensidig å være grunnet i manglende prioritering eller forsømmelse av denne sektoren fra Arkivverkets side. Særtrekk ved den militære forvaltning har i seg selv bidratt til det samme. Vi tenker her spesielt på de sikkerhetsmessige problemer som knytter seg til disse institusjonene. Det krever spesiell kompetanse, klarering og dessuten presiserte og konkretiserte behovsformuleringer for å kunne inspisere gradert arkivmateriale. Dette har nok gjort sitt til både at Arkivverket har holdt en viss avstand til nyere militærarkiv, og til en viss forsiktighet og til dels skepsis fra Forsvarets side overfor Arkivverket.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 6: Forholdene i noen andre land

Utvalget har bestrebet seg på å få satt den norske situasjonen for forsvarsarkivene i relieff ved å trekke sammenligninger med internasjonale forhold, blant annet ved besøk og annen kontakt med utenlandske forsvarsarkiver, først og fremst i de andre nordiske land.

Utvalget konkluderer disse sammenligningene med at Norge skiller seg klart ut på følgende tre punkter:

- 1) Den desentraliserte ordningen med fordelingen mellom Riksarkivet og de sju regionale statsarkivene når det gjelder forsvarsarkiver, synes å være enestående for vårt land.
- 2) Innen Arkivverket i Norge er ikke ansvaret for forsvarsarkivene skilt ut som egne avdelinger eller egne institusjoner, i motsetning til hva som er tilfelle for arkivdepotinstitusjoner i andre land.
- 3) Arkivverket i Norge synes å ha en bemerkelsesverdig liten bemanning til å ta seg av inspeksjon, ordning og publikumsbetjening av forsvarsarkiver. Det gjelder både i absolutte tall og relativt.

Innenfor det internasjonalt sett normale sentralistiske mønster for organisering av depotinstitusjoner for forsvarsarkiver finnes en rekke varianter og modifikasjoner. Noe forenklet kan en beskrive en "romansk modell" som kjennetegnes av at forsvarsgrenene har hver sin sentrale depotinstitusjon, men gjerne samlet på et sted, som i Frankrike. Sjefer for disse arkivinstitusjonene er høyere offiserer, og bevilgningene kommer over forsvarsbudsjettet. De svenske og finske depotinstitusjonene ("krigsarkiv") har en del trekk felles med den romanske modellen. Men bemanningen her er i hovedsak sivil, og institusjonene er direkte underlagt Forsvarsdepartementet. I kassasjonsspørsmål er Riksarkivaren formelt overordnet myndighet.

I den "anglosaksiske modell" blir vanligvis de avleverte forsvarsarkivene plassert i riksinstitusjonen for arkivverket. Danmark har

valgt en slik løsning, med en egen avdeling for Forsvarets arkiver i Riksarkivet.

Den "øst-europiske modellen" er så vidt spesiell at den har liten interesse i forbindelse med norske reformplaner.

Utvalget har merket seg at arkivmyndighetene i Sverige og Danmark ikke kan berette om uheldige og uhjemlede kassasjoner av omfang og karakter som kan sammenlignes med det som har skjedd i Norge.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 7: Fremtidens arkiver i

departementet og forsvaret forslag til tiltak

Punktene 1-7 nedenfor oppsummerer utvalgets forslag til tiltak som kan bidra til å bedre forholdene for forsvarsarkivene. Rækkefølgen de er nevnt i, er ikke en prioriteringsliste.

Utvalget vil spesielt fremheve betydningen av a) at det opprettes et sentralt forsvarsarkiv, og b) at arkivorganisasjonen, bemanningen og opplæringen innen Forsvarets institusjoner blir vesentlig styrket.

Utvalget vil for øvrig understreke den tette sammenhengen mellom de fleste av de foreslåtte tiltakene - det ene vil tape i effekt dersom et annet ikke gjennomføres.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 7: Fremtidens arkiver i

departementet og forsvaret forslag til tiltak

1 Bortsettingsreglement m.m. (7.2)

I innstillingens vedlegg B foreslås et reglement for bortsettingsrutiner, forsøkt tilpasset edb-journalføringen, det nye regelverket for nedgradering og til utvalgets eget forslag til kassasjonsreglement. Videre nevnes under 7.2 enkelte reglementer for arkivarbeidet i staten som bør innarbeides i TfF 210 C.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag

Ad kapittel 7: Fremtidens arkiver i

departementet og forsvaret forslag til tiltak

2 Mikrofilming av bestemte typer

plasskrevende arkivalia (7.3)

Utvalget foreslår at det blir innkjøpt moderne mikrofilmingsutstyr ved noen av de større institusjonene i Forsvaret med tanke på å mikrofilme visse

typer arkivalia, både ved disse institusjonene selv, og i den grad det er rasjonelt og kostnadssvarende, også i oppdrag for andre forsvarsinstitusjoner. Det gjelder i første rekke kopibøker, på litt lengre sikt også journaler og andre registre (ved COM system - direkte fra datamaskin til mikrofilm uten omveien om papirutskrift), og dessuten enkelte større enstypeserier etter nærmere vurdering. Kopibøker, journaler og andre registre utgjør 30 % av den samlede arkivmasse i Forsvaret 1945-1988, noe som antyder at plassbesparelsen ved mikrofilming kan bli betydelig. Riksarkivarens tillatelse til makulering av originalmateriale etter mikrofilming forutsettes.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
 utvalgets forslag
 Ad kapittel 7: Fremtidens arkiver i
 departementet og forsvaret forslag til tiltak
 3 Nytt reglement for arkivbegrensning og
 kassasjon for Forsvaret (7.4 og vedlegg C)

I innstillingens vedlegg C fremmes et forslag til nytt kassasjonsreglement for Forsvaret, i henhold til kongelig resolusjon av 18 desember 1987: Instruks for arkivbegrensning og kassasjon i statsforvaltningens arkiver. Reglementet for Forsvaret skal i tilfelle fremmes som forslag fra Forsvarsdepartementet til godkjenning av Riksarkivaren. Reglementet er tenkt gjort gjeldende for departementet og alle Forsvarets institusjoner, og anvendes på materiale tilbake til 1970 og på arkiver som dannes i fremtiden. Tidsfrister og rutiner er foreslått med tanke på at kassasjonsbehandling og nedgradering praktisk skal kunne gå hånd i hånd.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
 utvalgets forslag
 Ad kapittel 7: Fremtidens arkiver i
 departementet og forsvaret forslag til tiltak
 4 Endret og styrket sentralt ansvar for
 arkivtjenesten i Forsvaret (7.6)

Utvalget foreslår at det sentrale ansvar for arkivtjenesten blir overført fra Forsvarets overkommando til Forsvarsdepartementets administrasjonsavdeling. Ansvaret skal blant annet omfatte opplæring, veiledning og inspeksjoner, samt utviklingsarbeid og effektiviseringstiltak. Utvalget foreslår dette arbeidet tillagt sjefsstillingen for departementets eget arkiv, og at denne stillingen blir omgjort til underdirektør, subsidiært byråsjef. Det opprettes samtidig en førstekonsulentstilling under arkivsjefen for å ivareta oppgavene med opplæring, veiledning og inspeksjoner utover i Forsvaret. Nær sammenheng med dette har også utvalgets forslag om å opprette en stilling som kontorsjef i ledelsen for arkivet i Forsvarets overkommando.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av utvalgets forslag
 Ad kapittel 7: Fremtidens arkiver i departementet og forsvaret forslag til tiltak
 5 Nye stillinger, endret stillingsinnhold og endrede kvalifikasjonskrav i arkivtjenesten (7.6 og 7.7)

En viktig forutsetning for en bedret arkivtjeneste i Forsvaret er en kvalifikasjons- og lønnsmessig opprustning på personellsiden. Det vises til oppstilling av den foreslåtte stillings- og lønnsstruktur under 7.6 og om behov og muligheter for bedre utdanning og opplæring under 7.7.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av utvalgets forslag
 Ad kapittel 7: Fremtidens arkiver i departementet og forsvaret forslag til tiltak
 6 Opprettelse av et sentralt forsvarsarkiv (depotinstitusjon) (7.8)

Utvalget foreslår at de avleveringsmodne og bevaringsverdige forsvarsarkivene samles på ett sted og under en ledelse. Den nåværende ordningen med spredning på åtte institusjoner - Riksarkivet og sju statsarkiver - bør snarest avvikles. I avsnitt 7.8 drøftes forskjellige mulige modeller for en slik ny ordning. Primært samles utvalget om følgende forslag:

Det opprettes en sentral depotinstitusjon for forsvarsarkiver under Riksarkivaren (Forsvarsarkivet), hvor alle avleveringspliktige arkiver fra Forsvarsdepartementets og Forsvarets sentrale, regionale og lokale organer mottas. Hit overføres også alle forsvarsarkiver, inklusive departementsarkiver, som allerede er avlevert til Riksarkivet og statsarkivene.

Mye taler for at Forsvarsarkivet bør lokaliseres til Riksarkivbygningen. Dersom det ikke skulle være plass til et forsvarsarkiv i Riksarkivbygningen på relativt kort sikt, bør en slik institusjon alternativt få tilhold et annet sted i Oslo-området, og da helst i nærheten av de mange forsvarsinstitusjonene som er samlet på Akershus festning. Utvalget anser også det siste som en meget god løsning.

Arkivutvalget vil ut fra ganske inngående undersøkelser og avveininger foreslå en minimumsbemanning på 10 ordinære faste stillinger og 2-3 (helst flere) midlertidige. Av de faste stillingene er 6 forutsatt som nyopprettede hjemler 4 er omgjøring av allerede eksisterende hjemler henholdsvis i Arkivverket og i Forsvaret.

Til sammenlikning har det svenske og finske Krigsarkivet henholdsvis 38 og 19 tilsatte, mens de danske forsvarsarkiver håndteres av et personell som er omlag på størrelse med den foreslåtte norske betjeningen. I de siste årene har det norske arkivverket anvendt 2-3 årsverk på forsvarsarkivene.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av

utvalgets forslag
 Ad kapittel 7: Fremtidens arkiver i
 departementet og forsvaret forslag til tiltak
 7 Etterslepsproblemet - strakstiltak (7.9)

Før de mer langsiktige tiltakene som er foreslått ovenfor får full effekt, og delvis som en forutsetning for at de skal få den ønskede effekt, er det nødvendig å komme til livs et betydelig etterslepsproblem når det gjelder arbeidet med Forsvarets arkiver. Det gjelder de betydelige mengdene bortsetningsarkiver som ikke er kassasjonsbehandlet, nedgradert eller tilfredsstillende ordnet og klargjort for avlevering.

Utvalget foreslår at et beløp på 2 millioner kroner pr år over en 5-årsperiode stilles til disposisjon for formålet. Dette tilsvarer et gjennomsnitt på 3 månedsverk pr institusjon. De enkelte institusjonene kan etter søknad få tildelt midler av dette beløpet til korttidsengasjementer.

Kapittel 2 - Sammendrag av utredningen og av
 utvalgets forslag
 Ad kapittel 8: Kostnadskonsekvenser av utvalgets
 forslag

Utvalget har beregnet de økte kostnadene som realiseringen av de foreslåtte tiltakene vil medføre. Beregningene er foretatt etter to alternativer: 1) hvis løsningen med etablering av et sentralt forsvarsarkiv velges og 2) hvis alternativ løsning uten etablering av forsvarsarkiv velges.

Samlet kostnadsøkning etter alternativ 1:

Faste årlige utgifter:	kr. 2.582.331,-
Engangsutgifter:	kr. 13.186.610,-

Engangsutgiftene er beregnet under forutsetning av at Forsvarsarkivet kan etableres i en allerede eksisterende bygning. Reising av et helt nytt bygg vil medføre investeringskostnader i størrelsesorden kr 57.000.000, (lik beregnede kostnader til nytt statsarkiv på Kongsberg).

Samlet kostnadsøkning etter alternativ 2:

Faste årlige utgifter:	kr. 454.000,-
Engangsutgifter:	kr. 10.236.610,-

Utvalget har ikke hatt nødvendig grunnlag til å kunne beregne de økte lønnsutgiftene som vil følge av forslagene om justeringer av stillinger i Forsvarets ytre etat.